

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი
**თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა
ქართულენოვანი ზეპირსიტყვიერება
წერილი I**

მიუხედავად იმისა, რომ ეთნიკური ქართველები თურქეთის მოსახლეობის არც თუ მცირე ნაწილს (მათი ზუსტი რაოდენობის დადგენა დღესდღეობით შეუძლებელია) შეადგენენ, საკუთრივ ქართული კულტურისა და ხელოვნების ისტორიაში მათ მეტად უმნიშვნელო წვლილი აქვთ შეტანილი. მართალია, თურქეთის ყველაზე სახელგანთქმულ და წარმატებულ ადამიანთა შორის, როგორც წარსულში, ისე დღესაც, ეთნიკური წარმომავლობის ქართველებიც საკმაოდ გვხვდებიან, მაგრამ მემლექეთად წოდებული მათი ისტორიული სამშობლოსათვის ფასეული და მნიშვნელოვანი ამ ადამიანებს ფაქტობრივად არაფერი გაუკეთებიათ.

ამ თვალსაზრისით არსებულ სამწუხარო რეალობას რამდენადმე ცვლის სტამბოლის ქართულ სავანეში მოღვაწე პირთა მამულიშვილური საქმიანობა. როგორც ცნობილია, პეტრე ხარისჭირაშვილის მიერ 1861 წელს დაფუძნებული სტამბოლის ქართული კათოლიკური ეკლესია და მონასტერი თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში წარმოადგენდა ქართული კულტურის ერთ-ერთ მძლავრ უცხოურ კერას არა მარტო თურქეთში, არამედ მთელ საზღვარგარეთულ სამყაროშიც.*

მიუხედავად იმისა, რომ სტამბოლის ქართული სავანის უმთავრეს ბირთვს საქართველოდან ემიგრირებული ქართველი კათოლიკეები შეადგენდნენ, მის საქმიანობაში მართლმადიდებელი და მუსულმანი ქართველებიც იღებდნენ გარკვეულ მონაწილეობას. მართალია, სტამბოლის სავანემ საკმაოდ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა თურქეთში ქართული მწიგნობრობის, განათლებისა და კულტურის შესაქმნელად, მაგრამ ჩვენებურების (ასე ეძახიან თავიანთ თავს თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები) ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცების გზაზე არსებითი გარდატეხის მომხდენ მოვლენად იგი მაინც არ ქცეულა.

პირველი მამულიშვილი, რომელმაც თურქეთელ ქართველთა ცნობიერე-

* ამასთან დაკავშირებით დაწერილებით იხ. ჩემი წიგნები: „ქართული კულტურის კერა და ქართველები თურქეთში“, ქუთაისი, 2009 წ. გვ. 5-228; „თურქული დღიურები“, ქუთაისი, 2010 წ. გვ. 3-307.

ბაში ამ თვალსაზრისით თვისებრივად სრულიად ახალი ეტაპის დადგომას დაუდო სათავე, თავად ჩვენებურების მიერ მათ ილია ჭავჭავაძედ, ბელადად და ეროვნულ გმირად სახელდებული ახმედ მელაშვილი (ოზქანი) იყო, კაცი, რომელიც დიდ ქართულ საქმეთა კეთებისა და აქტიური საზოგადოებრივი მოღვაწეობის გამო 1980 წლის 5 ივლისს ექსტრემისტმა ნაციონალისტებმა სიცოცხლეს გამოასალმეს*.

ახმედ მელაშვილი თურქეთში მცხოვრებ ქართველთაგან ფაქტობრივად პირველი იყო, რომელმაც თავისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობის უმთავრეს მიზნად სამ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი და სხვა სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში მცხოვრები ჩვენებურების ცნობიერებაში ქართული თვითშეგნების გაღვივება და განმტკიცება დაისახა. ა. მელაშვილის მამულიშვილური ღვაწლის ამგვარი შეფასება უტყუარ სიმართლეს რომ წარმოადგენს და არა საფუძველს მოკლებული განსჯის შედეგს, ამის ნათელსაყოფად აქ მის მიერ განხორციელებულ დიდ ქართულ საქმეთა თუნდაც ეს არასრული ჩამონათვალიც იქნება საკმარისი:

— 1962 წელს ა. მელაშვილის აქტიური ძალისხმევითა და უშუალო ხელმძღვანელობით, ბურსას ვილაიეთის ქართულ სოფელ ჰაირიეში, თურქეთის ისტორიაში პირველად, ქართული კულტურის ცენტრი დაარსდა, რომლის ბაზაზეც შექმნილი ქართული ხალხური სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი წლების განმავლობაში ეწეოდა წარმატებულ შემოქმედებით საქმიანობას;

— 1968 წელს ა. მელაშვილმა, თურქეთში მცხოვრებ მილიონობით ქართველთაგან პირველმა, თურქულ ენაზე გამოსცა წიგნი „გურჯისტანი — კულტურა, ლიტერატურა, ხელოვნება, ისტორია, ფოლკლორი.“ ქართველი თურქოლოგების, ჩვენებურებისა და უცხოეთის სხვადასხვა ქვეყანაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ერთსულოვანი აღიარებით, ხსენებული წიგნის გამოცემა მკვიდრი საფუძველი ჩაუყარა თურქეთელ ქართველთა ცნობიერებაში ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძებისა და შემდგომი განმტკიცების თვისებრივად ახალი ეტაპის დადგომას. „ამ წიგნის გამოცემა იმდროინდელ თურქეთში სენსაციად იქცა, რადგან ეს იყო პირველი, სერიოზული მონოგრაფია, რომელიც ჩვენებურებს ისტორიული სამშობლოს შესახებ ინფორმაციას აწვდიდა“ (5, 75).**

ცალკე, საგანგებოდ, უნდა აღინიშნოს ა. მელაშვილის უდიდესი დამსახურება ქალაქ ინეგოლში კავკასიელ ხალხთა კულტურისა და ფოლკლორის საზოგადოების შექმნის საქმეში.

სიცოცხლის ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში ა. მელაშვილის

* ა. მელაშვილის შესახებ უფრო ვრცლად იხ. ჩემი წიგნი „ქართული კულტურის კერა და ქართველები თურქეთში“, გვ. 173-192.

** აქაც და ქვემოთაც, პირველი რიცხვი აღნიშნავს დამოწმებული ლიტერატურის ჩამონათვალში შეტანილი წიგნის რიგით ნომერს, მეორე კი დასახელებული წიგნიდან მითითებულ გვერდს.

შემოქმედებითი საქმიანობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად ქართული მწერლობის თვალსაჩინო ნიმუშების თურქულ ენაზე თარგმნაცა და გამოცემაც იქცა. ამ თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმაც, რომ იგი „ვეფხისტყაოსნის“ თურქულად თარგმნაზეც მუშაობდა უდიდესი გატაცებით, მაგრამ ამ საქმის ბოლომდე მიყვანა არ დასცალდა;

ახმედ მელაშვილის ეროვნული მოღვაწეობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ეპიზოდად იქცა, აგრეთვე, თურქეთის ისტორიაში პირველი ქართული ჟურნალის — „ჩვენებურის“ გამოცემაც 1977 წელს. მიუხედავად იმისა, რომ ჟურნალი ძირითადად თურქულენოვან პერიოდულ ორგანოს წარმოადგენდა, საქართველოსთან დაკავშირებით მასში გამოქვეყნებულმა მასალებმა მნიშვნელოვანწილად შეუწყვეს ხელი ჩვენებურების ეროვნული ცნობიერების განმტკიცებას;

ახმედ მელაშვილს ასევე დიდი დამსახურება მიუძღვის თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ზეპირსიტყვიერების შეგროვების საქმეშიც.

როგორც ჩვენებურების მიერ ახმედ მელაშვილისადმი მიძღვნილი ქართულენოვანი ლექსებითაც ნათლად ჩანს, ამ დიდი მამულიშვილის სახელი, განსაკუთრებით მისი სიკვდილის შემდეგ, საკმაოდ პოპულარული გახდა თურქეთულ ქართველობაში. მართალია, პოეტური ოსტატობის მხრივ ეს ლექსები საკმაოდ მოისუსტებენ, მაგრამ მთავარი და არსებითი ამ შემთხვევაში ეს კი არაა, არამედ ის დიდი სიყვარული და პატივისცემა, რასაც ჩვენებურები ტრაგიკულად დაღუპული მათი ეროვნული ბელადისადმი იჩენენ. მაგალითად, ქალაქ ფაცას მკვიდრმა თაჰსინ საიგოლმა (ბეჟანიძემ) დიდ ქართულ საქმეთათვის მსხვერპლად შეწირულ მის სახელოვან თანამედროვეს 1986 წელს დაწერილ ლექსში ამ სიტყვებით მიმართა (18, 23):

**ჩიგვისკდა ქობულეთს ხიდი, მოშვავდა ტყე, სახლი, ქედი,
ჩვენი ყოვლიფერი იყო მელაიშვილის აჰმედი.
ჭკუაში ჭკუას ერწამ გუყრიდა, შენ სისხლიან თავს წუყრიდი,
ძალიან მარჯუი რომ იყავი, ორმოც სოფელს თავს მუყრიდი.
კი იყავი დიდი კაცი, არ იყავი ძალიან ნახსი,¹
შენს ადგილს ვერ დეიკავენ, მიწიდან რომ ადგეს კაცი...
წიგიყვანა ღმერთმა მასთან. ნენეი ველარ იშოვის შენსფერს.
ემევსო სისხლები თვალში, ტირილით ჭკვამ დალპა თავში,
რა იქნება, ადექ ფეხზე, ჩვენ დაფწვებით შენ საფლაფში.**

მეორე ჩვენებურმა კი — მეჰმეთ ემინ ასლანმა 1980 წელს თურქულ ენაზე დაწერილ ლექსში, რომელიც ჰაირი ჰაირიოღლუმ თარგმნა ქართულად (18, 29), ა. მელაშვილს ჩვენებურების ბელადი უწოდა:

**შენ გულადი ქართველი ხარ, ნათელი გზის შენაწირო,
გულში გვიზი შენ ბელადად, ჩემო ახმედ მელაშვილო.**

¹ ზიანის მომტანი.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოსა და თურქეთს შორის მიმოსვლა ჯერ გაადვილდა, ხოლო ამ ბოლო წლების განმავლობაში სრულიად თავისუფალი გახდა. მიუხედავად ამისა, თურქეთში მცხოვრები ქართველების დიდი ნაწილი დღემდე რჩება ქართული რეალობისთვის მეტ-ნაკლებად გაუცხოებულ ნაწილად და საკუთრივ საქართველოს სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობისა და ქართული სულიერი კულტურის განვითარების პროცესში აქტიური ჩართვის სურვილს ჯერ-ჯერობით მათი მხოლოდ მცირე ნაწილი გამოხატავს. ამ თვალსაზრისით გარკვეულ აქტიურობას დღესდღეობით მართოდენ ბიზნესმენთა ცალკეული წარმომადგენლები იჩენენ.

იმედი მაქვს, რომ ეს მოვლენა დიდხანს არ გაგრძელდება და თურქეთელ ქართველებსა და მათ ისტორიულ სამშობლოს შორის ოთხი საუკუნის განმავლობაში აღმართული გამმიჯნავი ბარიერები თანდათანობით დაიძლევა და ჩვენებურები საკუთრივ ქართულ საქმეთა კეთების პროცესშიც მიიღებენ აქტიურ მონაწილეობას.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, მკითხველს რამდენადმე მაინც დაანახოს ის წანამძღვრები, რომლებიც, ჩემი აზრით, ამგვარი მოსაზრების გამოთქმის საფუძველს იძლევიან. ამ მიზნით ქვემოთ შევეცდები დღესდღეობით ხელმისაწვდომ მასალებზე დაყრდნობით არგუმენტირებულად გაეანალიზო და სათანადოდ შევაფასო ის ფოლკლორული მემკვიდრეობა, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილმა ჩვენებურებმა შექმნეს ქართულ ენაზე.

ამ მემკვიდრეობის უდიდეს ნაწილს სასიმღერო ტექსტები წარმოადგენენ, მცირე ნაწილს კი სახალხო მთქმელების მიერ ზეპირსიტყვიერი ფორმით შექმნილი და თაობიდან თაობას ამგვარი სახით გადაცემული ლექსები, ლექენდები, თქმულებები და მსგავსი სახის ტექსტები, რომლებიც სხვადასხვა მნიშვნელოვან მოვლენასა და პიროვნებასთან არიან დაკავშირებული. მართალია, ამ სულიერი მემკვიდრეობის დიდი ნაწილი დროთა განმავლობაში სამუდამოდ დაიკარგა, მაგრამ მისი გადარჩენილი ნიმუშები მაინც იძლევიან იმის შესაძლებლობას, მკითხველს გარკვეული წარმოდგენა რომ შეექმნეს ჩვენებურების ეროვნულ-ცხოვრებისეულ თვალთახედვაზე.

როგორც ითქვა, თურქეთელ ქართველთა სულიერი კულტურის ამ დიდ ისტორიულ სიცარიელეს გარკვეულწილად ის ლიტერატურული ტექსტები ავსებენ, რომლებიც ზეპირსიტყვიერი ფორმით შეიქმნა და ამ სახით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას. სამწუხაროდ, დღესდღეობით ამ ფოლკლორული საუნჯის მხოლოდ უმცირესი ნაწილია გადარჩენილი, მათი უმეტესობა კი სამუდამოდ წაღეკა დრომ.

როგორც ითქვა, პირველი თურქეთელი ქართველი, რომელსაც კარგად

ჰქონდა გააზრებული ამ დიდი ეროვნული საგანძურის ფასი და მნიშვნელობა და რეალური ნაბიჯები გადადგა ხსენებული ნიმუშების შესაკრებად, ახმედ მელაშვილი იყო. იგი მათ წიგნად გამოცემასაც გეგმავდა სამომავლოდ, მაგრამ, ბევრ სხვა მნიშვნელოვან წამოწყებასთან ერთად, არც ამ საქმის დასრულება დასცალდა.

საბედნიეროდ, ა. მელაშვილის მიერ დაწყებულ ამ დიდ ეროვნულ წამოწყებას, მისი სიკვდილის შემდეგ, ჩვენებურებში გამგრძელებლებიც გამოუჩნდნენ. ერთ-ერთი მათგანია ჰაირი ჰაიროღლუ (ვახტანგ მაღაყმაძე), რომლის ღვაწლსაც ზემოთ აღნიშნული მიმართულებით პარიზში გამომავალი ქართული ჟურნალი ასეთ შეფასებას აძლევს:

„ბ-ნი ვახტანგ მაღაყმაძე, პასპორტით ხაირი ჰაირიოღლუ, ეკუთვნის თურქეთში მცხოვრებ მოღვაწეთა იმ ჯგუფს, რომელსაც, თურქ ნაციონალისტთა მიერ მხეცურად მოკლული ახმედ ოზგან-მელაშვილი თავკაცობდა და რომელიც თავდადებულად იღვწოდა ქართული კულტურისა და ეროვნული მეობის მის თანამემამულეთა შორის დასანერგად. ახმედ მელაშვილის მკვლელობის შემდეგ ეს საქმიანობა შეფერხდა, მაგრამ არ შეწყვეტილა. ჰაირიოღლუ ა. მელაშვილის მარჯვენა ხელი იყო და მის სიცოცხლეში და მერეც ორმაგი მონდომებით აგრძელებს ნაყოფიერ კულტურულ საქმიანობას: თურქულად თარგმნის ქართული მწერლობის საინტერესო ნიმუშებს, მონაწილეობს პერიოდულ გამოცემა „ჩვენებურში,“ ხელს უწყობს დედაენისა და წერა-კითხვის გავრცელებას და ჩვენი ხალხური სიმღერებისა და ცეკვების დანერგვას და ა. შ.“ (2, 15).

ჩვენებურების ქართულენოვანი ზეპირსიტყვიერების ნიმუშთა შეგროვებას მიიჩნევდა, აგრეთვე, თავისი მოღვაწეობის ერთ-ერთ უმთავრეს მოვალეობად თურქულენოვანი ქართველი მწერალი ისმაილ ყარა (შავიშვილი). აი, რას ამბობდა თავად ის ამასთან დაკავშირებით: თურქეთში მცხოვრები ჩვენი ხალხი ქართული ენის გარდა „ქართულ წესებსაც ინახავს. ქართულ ძველ ამბებს ერთმანეთს უყვებიან, ინახავენ თქმულებებს, ლეგენდებს ქართულად, ქართულ ენაზე. ამგვარი ამბები ხნიერებმა უფრო იციან, ახალგაზრდებმა კი არა. მე მუდამ მებრალეობოდა დასავიწყებლად და სასიკვდილოდ იმათი ლამაზი მონათხრობი და დიდი ხანია ვიწერდი და ახლაც ვიწერ. დაგროვდა ძალიან საინტერესო მასალები და მე ისინი თურქეთის გაზეთებში და ჟურნალებში დავბეჭდე“ (10, 147-148).

ი. შავიშვილის შეფასებით, თურქეთში მცხოვრებ ჩვენებურთა ზეპირმონათხრობის ერთ-ერთი მთავარი თემა დიდი მემლექეთისადმი დაუცხრომელი სიყვარულის გამოვლინებაა. ნათქვამის დასტურად მწერალი მის თანამემამულე ქართველებში ფართოდ გავრცელებულ ერთ ასეთ თქმულებას იხსენებს: „თურქეთში ჩვენებურები იტყვიან: „ჭოროხი ჩქარი მდინარეა,“ „ჭოროხი ჩქარა მიდისო.“ მე ეს ვკითხე მოხუცებს, რატომ იტყვიან ამას მეთქი. მითხრეს: ჭოროხი იმიტომ მიდის ჩქარა, რომ მასში

ჩვენი სულია, ჩვენს სულს კიდევ გურჯისტანში უნდა ჩასვლა და იქაური ძმების მონახულებათ. ჰოდა, ამიტომაც მიდის ჩქარა ჭოროხი, რომ ჩვენი სულები გურჯისტანში წაიყოსო.“

დამოწმებული ლეგენდა თურქეთში მცხოვრებ ჩვენებურებში ისეთი პოპულარობითაც კი სარგებლობს, რომ ხალხში იგი ერთმანეთისაგან რამდენადმე განსხვავებულ ვარიანტებადაცაა გავრცელებული. ნათქვამის დასტურად გავიხსენებთ ოთარ ფუტკარაძის მიერ შავშეთში ჩაწერილ ერთ-ერთ ვარიანტს: „ჭოროხი ჩქარი მდინარეაო, — მითხრა ერთმა მასწავლებელმა, ავტობუსში რომ დამემგზავრა.

— ჩვენთან ასე არ არის-მეთქი, — შევედავე.

— თქვენთან რა ააჩქარებს, მშობლიურ უბეშია, აქედან კი ჩვენი გულისთქმა მოაქვს გურჯისტანისკენ და ჩქარა მოედინება, — მომიგო და თვალები აუწყლიანდა“ (12, 5).

როგორც ისმაილ შავიშვილი აღნიშნავს, ასეთი თქმულებები ბევრია თურქეთში მცხოვრებ ქართველებში. მწერლის თქმით, მას გადაწყვეტილი ჰქონია მათი შეგროვება და ცალკე წიგნად გამოცემა. მაგრამ „მე თუ ვერ მოვესწარ ამას და ვერ დაუბეჭდე, აქ გამოგზავნი და ჩემი გურჯისტანი, ჩემი დიდი მემლექეთი ეპატრონებაო,“ — დაასკვნის ბოლოს (10, 148).

სამწუხაროდ, მწერალი ისე გარდაიცვალა, რომ ამ ოცნების რეალურად აღსრულება და თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების ცალკე წიგნად გამოცემა ვერ მოასწრო. ჩვენი ვლია, ი. შავიშვილის მიერ შეგროვებული და მის არქივში დაცული ეს მასალები მოვიძიეთ, დაუბეჭდოთ და ხელმისაწვდომი არა მარტო სპეციალისტებისათვის, არამედ მკითხველთა ფართო ფენებისთვისაც გაეხადოთ.

ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ნიმუშთა შეკრებისა და გამოქვეყნების ზემოთ ხაზგასმული ტრადიცია გარკვეულწილად თურქეთში გამომაჟალმა ჟურნალებმა: „ჩვენებურმაც“ და „მამულმაც“ განაგრძეს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ჟურნალები თურქულენოვან გამოცემებს წარმოადგენენ, მათში დროდადრო ქართულენოვანი მასალებიც იბეჭდება ხოლმე — თურქეთელ ქართველთა ხალხური ლექსები, ანდაზები, შელოცვები, ლეგენდები, ქართულ-თურქული ლექსიკონის ფრაგმენტები, ადგილები დედაენიდან ქართული წერა-კითხვის შესწავლის მსურველთათვის, ცნობილ ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები და მათი თურქული თარგმანები და ა. შ.

* * *

ვიდრე ჩვენებურების ქართულენოვანი ფოლკლორის ჩვენთვის ცნობილი ნიმუშების გაანალიზების შევეცდებოდე, მკითხველის ყურადღება მიიწვი მათთვის ნიშანდობლივად დამახასიათებელ ერთ უმთავრეს თავისებურებას მივაქციო: მათი უმეტესობა თემატურ-შინაარსობრივად და მხატვრული

სტრუქტურითაც იმდენად ჰგავს ზოგადქართული, განსაკუთრებით კი აჭარული ზეპირსიტყვიერების ცალკეულ ნიმუშებს, რომ შესაბამისი ანალოგების მოძიება და ურთიერთშესატყვისი პარალელების გავლება რაიმე სირთულეს სულაც არ წარმოადგენს.

ჩემი აზრით, ეს გარემოება შემდეგი არსებითად მნიშვნელოვანი ფაქტორით იყო განპირობებული:

თურქეთულ ქართველებში ფართოდ გავრცელებული ბევრი ფოლკლორული ტექსტი მათ მიერ კი არაა შექმნილი, არამედ საქართველოდან თურქეთში მუჰაჯირებად წასული ქართველების მიერ ჩატანილი. მართალია, ზეპირსიტყვიერი ფორმით მოარულმა ამ ტექსტებმა დროთა განმავლობაში შინაარსობრივადც და ენობრივ-მხატვრული თვალსაზრისითაც გარკვეული ცვლილებები განიცადეს, მაგრამ მათი უმეტესობა შესაბამის ფოლკლორულ ტექსტებს არსებითად არ დაშორებია.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართველ მუჰაჯირთა შორის სახალხო მთქმელებიც იმყოფებოდნენ, რომლებიც თურქეთში არა მარტო მათ მიერ საქართველოში შექმნილ ფოლკლორულ ტექსტებს ავრცელებდნენ სხვადასხვა ფორმით, არამედ ქართული ზეპირსიტყვიერების სხვა ნიმუშებსაც.

ქართულ ფოლკლორთან თურქეთულ ქართველთა ზეპირსიტყვიერების სიახლოვის განმაპირობებელ ფაქტორებზე საუბრის დროს აქ ერთ გარემოებასაც უსათუოდ უნდა მიექცეს ყურადღება: მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთში მცხოვრები ჩვენებურები მათ ისტორიულ სამშობლოს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში იყვნენ მოწყვეტილები, ჩვენს ქვეყანაში კომუნიკური დიქტატურის დამყარებამდე აქაური და იქაური ქართველები ერთმანეთთან დაკავშირებას თუძცა ძნელად, მაგრამ მაინც ახერხებდნენ. ეს გარემოება კი, ჩემი აზრით, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე უნდა მივიჩნიოთ ქართული ფოლკლორის ამ ორი ნაკადის ერთმანეთთან დაახლოების ერთ-ერთ ანგარიშგასაწევ ფაქტორად.

მართალია, ჩვენებურების მიერ შექმნილი ფოლკლორული ტექსტების უმეტესობის შემთხვევლთა ვინაობა საზოგადოდ უცნობია, მაგრამ ისტორიას ცალკეულ შემთხვევებში მათ შემოქმედთა სახელებიც შემორჩა. მიუხედავად იმისა, რომ თაობიდან თაობისათვის ზეპირსიტყვიერი ფორმით გადაცემულმა მათმა ქმნილებებმა დროთა განმავლობაში გარკვეული ცვლილებები განიცადეს, ამ ადამიანთა პიროვნული ღვაწლის წარმოჩენას საესეებით მართებულად ექცევა ფოლკლორისტთა განსაკუთრებული ყურადღება.

ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების დიდ ნაწილთან ერთად, დროის მდინარეებამ, სამწუხაროდ, იმ სახალხო მთქმელების სახელებიც წარეცხა უკვალოდ, რომლებიც თურქეთში ქართული ხალხური სიტყვიერების შექმნის პროცესის უშუალო მონაწილენი იყვნენ. მათგან დღეს სახელდებულად მხოლოდღა ორი პიროვნება შეიძლება გავიხსენოთ, — ისტორიული ავბედობის გამო მშობლიურ წიაღს იძულებით მოწყვეტილი

და თურქეთში გადახვეწილი სახალხო მთქმელები: რეჯებ მჟავანაძე და შირინ შარაშიძე.

აჭარაში თავიანთი პოეტური ქმნილებებითაც და მეამბოხე ცხოვრებითაც ფართოდ ცნობილ ამ პიროვნებათა შემოქმედების ჩვენთვის ცნობილი ნიმუშების უმეტესობა, მართალია, სამშობლოში მათი ცხოვრების დროსაა შექმნილი, მაგრამ ამ ტექსტებმა თურქეთელ ქართველებშიც იმდენად დიდი პოპულარობა მოიპოვეს, რომ ისინი არა მარტო ზეპირი ფორმით გადაეცემოდნენ თაობიდან თაობას, არამედ ქართული წერა-კითხვის უცოდინარობის გამო, ჩვენებურები ზოგიერთ მათგანს ოსმალური ანბანით ჩაწერილი სახითაც ავრცელებდნენ ერთმანეთში.

როგორც ემენ დავითაძის მიერ თურქეთში რეჯებ მჟავანაძის (1873-1929 წწ.) ცხოვრებასთან და მოღვაწეობასთან დაკავშირებით მოძიებული ახალი მასალებით ირკვევა, ქართული ხალხური პოეზიის ეს ნიჭიერი ოსტატი მუჰაჯირად თურქეთში გადახვეწის შემდეგაც ეწეოდა ნაყოფიერ შემოქმედებით საქმიანობას (ამასთან დაკავშირებით იხ: 1, 69-84).

შუახვევის რაიონის სოფელ გომარდულში დაბადებულ რ. მჟავანაძეს მეზობელ სოფელ ჭვანის მდრესეში მუსლიმანური განათლების მიღების შემდეგ სასულიერო სამსახური დაუწყო და მალე ხოჯაც გამხდარა.

ამიტომაც არაა გასაკვირი მისი განსაკუთრებული ერთგულება მუსლიმანური რელიგიისადმი და შეურიგებლობა იმ ფაქტისადმი, რომ, ისევე როგორც დანარჩენ საქართველოში, „სამუსლიმანო საქართველოშიც“ რუსეთის ქრისტიანული იმპერია იკიდებდა ფეხს. სწორედ სარწმუნოებრივი შეურიგებლობა გახდა მიზეზი ე. წ. მუჰაჯირობისა. გამაჰმადიანებულ ქართველთა ერთმა ნაწილმა მშობლიური მიწა-წყალის სიყვარულს ძალად თავსმოხვეული სარწმუნოების ერთგულება ამჯობინა, აიყარა და თურქეთში გადასახლდა. როგორც ჩანს, არჩევანის გაკეთება არც ამ ნაწილისათვის და, კერძოდ, არც რეჯებ მჟავანაძისათვის ყოფილა ადვილი, რაზეც მეტყველებს ის გულისტკივილი, რომელიც მასში მშობლიური ადგილების მიტოვებას გამოუწვევია. ლექსში „გამოსათხოვარი“ ვკითხულობთ:

**სელამ-ალეჟუმ მთიებო, ალეჟუმ-სელამ დიებო,
მიფალ და გემშვიდობები ამ აჭარისა ტყიებო,
გრძელგორო და კიტრიანო, თელი ჭვანისა თიებო...
ქლა თქვენ გემშვიდობები, დედაჲ, მამაჲ და დიებო,
შვიდობით, ჩემო მამულო, ქვაჲ და მიწაჲ და ხიებო.**

ოსმალეთში გადახვეწილ რ. მჟავანაძეს თავი ჯერ ართეინისთვის, შავშეთისა და იმერხევისათვის შეუფარებია, შემდეგ კი ქალაქ ედრემითში დასახლებულა, იურიდიული განათლება მიუღია და მოსამართლედ დაუწყო მუშაობა. „მალე რეჯები საცხოვრებლად სოფელ ჰილმიეში გადასულა და უკვე მოწიფულ ვაჟკაცს იქვე შეურთავს ჩამომავლობით გურჯის, ვინმე გულჰამედის ასული, რომელსაც დედის სახელი — აიშე რქმევია.

მრავალფეროვანი, ჭრელია რეჟების შრომითი გზაც. იგი ხან ბურსას ქალაქ ინეგოლის ჰაჯი ყარას სოფლის ჯამეში ხოჯობს, ხან კიდევ მთავრობის დავალებით ქალაქ თექირდაღის შარქოის რაიონის, ქალაქ ედრემითის და ბოლოს იენიჯეს რაიონის პროკურორად მუშაობს“ (1, 74).

თურქეთში დამკვიდრებულ რეჟებს, იქაური წესის შესაბამისად, გვარსახელი ოსმალურ ყაიდაზე გადაუკეთებია და ჯერ ალემდარ-ზადე დაურქმევია, შემდეგ კი ალემდარ-ოღლუ.

რ. მჟავანაძეს თურქეთში ცხოვრების დროსაც გაუგრძელებია აქტიური შემოქმედებითი საქმიანობა. მისი პოეტური ტექსტები იმდენად პოპულარული ყოფილა იქაურ ქართველებში, რომ ქართული წერა-კითხვის უცოდინარი ქართველები მათ ცალკეულ ნიმუშებს ოსმალური ანბანითაც იწერდნენ და ასე ავრცელებდნენ ერთმანეთში. მართალია, მუჰაჯირობის პერიოდში დაწერილი რეჟების ლექსების დიდი ნაწილი ჯერ-ჯერობით უცნობია, მაგრამ ჩვენამდე მოღწეული ტექსტებიდანაც თვალნათლივ ჩანს, რომ რ. მჟავანაძის პოეზიაში დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მიმართული საბრძოლო სულისკვეთების გამოხატვას, რის გამოც იგი ვერ გადაურჩა ხელისუფლებისგან დევნასა და შვეიწროებას.

რ. მჟავანაძე გარდაიცვალა 1929 წელს. დაკრძალულია ქალაქ ჩანაქყალეს იენიჯეს რაიონის ჰანდი-ბეის საბჭოს დედე-ლიქის სასაფლაოზე.

თავისი სახალხო ლექსებით რ. მჟავანაძე მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იბრძოდა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ, ნაღვლიანი პოეტური ჰანგებით გოდებდა ცხოვრების ამაოებასა და ბედისწერის უღმობლობაზე და მის თანამემამულეებს რელიგიური დიდაქტიკით შთააგონებდა, რომ ადამიანის სულის ხსნისა და გადარჩენის ერთადერთი რეალური გზა ღვთის რწმენა და მსახურება იყო.

იმისათვის, რომ მკითხველს უფრო ნათელი წარმოდგენა შეექმნეს ყოველივე ზემოთქმულის არსზე, დავიმოწმებ რამდენიმე ფრაგმენტს ავტორის შემოქმედებიდან. დავიწყებ ლექსით — „დაწყველილი ჩემი ბედი“ (1, 89), რომელშიც რ. მჟავანაძის სოციალური თვალთახედვა ხალხური პოეზიისათვის საზოგადოდ დამახასიათებელი სწორხაზოვნებით შემდგენიარადაა გამოხატული:

რამდენ უნდა ვემსახურო მუხტარსა და ალა-ბეგსა,

გლჭისათვის სამართალი უწერია განა ღმერთსა?

პირში სული ამომგლიჯეს, გამაცალეს ილაჯიო,

ახლა დროა, რომ მოვნახო კანრევა და კილაჯიო¹

ვერ შევარჩნეთ ამდენ ტანჯვას ალა-ბეგს და ხოჯა-მუხტარს,

მუშისა და გლჭის რისხვა მალე მოსპობს ყველა მუხთალს.

ცხოვრებისეული უსამართლობის მხილებისა და ბედთან ჭიდილში ხელმოცარული კაცის ნაღვლიანი განცდების გამოხატვას კიდევ უფრო ფართო

¹ იარაღის სახელებია.

მასშტაბები აქვს შეძენილი ლექსში „ბედ-იღბალი“, რომელშიც ავტორისა და მისი ბედის დიალოგია მოცემული (1, 90). საკუთარ ბედთან გასაუბრების დროს რეჟები თავის თავს „ყოლგან უბედურ“ იმ კაცს უწოდებს, რომელსაც ცხოვრებაში საგალი გზა დაბნევა და არ იცის, საით წავიდეს და ტანჯვა-წამებას თავი როგორ დააღწიოს.

ასეთი სასოწარკვეთილებიდან თავის დახსნისა და სულიერი გადარჩენის ერთადერთ რეალურ გზად რ. მჭავანაძეს ღვთის რწმენა მიაჩნდა, უფრო ზუსტად, მუსლიმანური რელიგია. მიუხედავად იმისა, რომ პოეტი ღვთისმსახურებას, როგორც ზოჯა, მისი ცხოვრების მხოლოდ გარკვეულ პერიოდში ეწეოდა, სხვა დროს კი საერო საქმეებით იყო დაკავებული, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში შინაგანად იგი ალაპის ერთგულ მსახურად დარჩა და ცდილობდა თანამემამულეებიც დაერწმუნებინა იმაში, რომ მათ ღმრთისათვის ყოველდღიურად უნდა შეეწირათ მადლობა მათი მუსლიმობის გამო: „მადლობა ღმერთს მოგახსენოთ, მუსლიმანი რომ გაქ ჯული.“ ლექსის შექმნის უმთავრესი მიზანი მკითხველის იმაში დარწმუნებაა, რომ ამ „ტყვილ ღუნიამში“ (ეს მეტაფორული გამოთქმა ზშირად მეორდება ჩვენებურების პოეტურ ზეპირსიტყვიერებაში), სიკვდილს ვერაფერს გადაურჩება — „ვერც თათარი, ვერც ქართველი, ვერცა გუბერნატორები, ვერც ავროფა (ვეროპა — ა. ნ.) და ვერც იმფირატორები.“ რ. მჭავანაძის ხაზგასმით, ის ზნეობრივ-რელიგიური პრინციპები, რომელთა უდალათოდ დაცვასა და ერთგულებას იგი მის მოძმეებს თავისი დიდაქტიკური ნაწარმოებით უქადაგებს, მას ყურანიდან გადმოუტანია და გაულექსავს ქართულად:

აჲ ქართულზე გამეფვანე ნესიხეთი არაბული,

ქიათბიდან³ ამოწერე, ღმერთო, მიყავი ყაბული.

შინაარსობრივადაც და ტექსტუალური თვალსაზრისითაც უაღრესად საინტერესოა რ. მჭავანაძის „ყიამეთის დესტანი“, რომელიც თითქმის ზუსტად ემთხვევა, ანდა უმნიშვნელო სახეცვლილებით იმეორებს თურქეთელ ქართველებში ფართოდ გავრცელებულ „გურჯულ ვაიზს“ (ამ ნაწარმოების შესახებ უფრო დაწვრილებით იხ. ქვემოთ). ამ ნაწარმოებში ყველაზე ნათლად გამოვლინდა ავტორის თვალთახედვა წუთისოფლის წარმავლობისა და ამაოების შესახებ:

ოჲ, ყიამეთი ახლოს არი, იცვლება დრო, ზამანები,⁴

ვინც რომ ვართ მუსლიმანები, ღმერთს შევთხოვთ იმანები;⁵

სუყველ დღეს ომრი⁶ მიგვდის, გვაქ სიცოცხლის გუმანები,

აბუდლებული ინსანო,⁷ აჯაფ⁸ რას ეპურალები.⁹

ჩვენთვის ხელმისაწვდომი მასალების საფუძველზე ამჯერად იმის დაბეჯითებით თქმა, ამ ორი პოეტური ტექსტიდან პირველად რომელია შექმნილი — რ. მჭავანაძის ზემოთ განხილული ლექსი თუ „გურჯული ვაიზი“,“

³ ყურანიდან. ⁴ ჟამი. ⁵ წყალობანი. ⁶ სიცოცხლე, წუთისოფელი. ⁷ მოტყუებულ ადამიანო.

⁸ ნეტავ. ⁹ რას აპირებ.

ფაქტობრივად შეუძლებელია. იმისათვის, რომ მკითხველი უფრო თვალნათლივ დარწმუნდეს ყოველივე ზემოთქმულის სიმართლეში, „გურჯული ვაიზიდან“ იმ ფრაგმენტს დავიმოწმებ (9, 354), რომელიც შინაარსობრივი თვალსაზრისით ზუსტად შეესატყვისება რ. მჟავანაძის ლექსის ზემოთ ციტირებულ ნაწყვეტს:

**ყიამეთი ახლოს არი, იცლება დრო, ზამანები,
ვინც რომ ვართ მუსლიმანები, ღმერთ შევტიროთ იმანები.
სუნყველ დღეს ომრი მიგვიდის, გვაქ სიცოცხლის გუმანები,
აბუდლებულო ინსანო, ჯავრს რაღას ემბრიალები...
სიკვდილ ვერვინ გადურჩება, იგიოთი და ფირალები,
ვერც ქართველი, ზვანთქარი და ვერც ხემწიფე ქიბარები.
ვერც ქართველი, ვერც თათარი, ვერცდა გუბერნატორები,
ვერც ვერუფა გადურჩება, ქვეყნის იმფერატორები.**

„გურჯულ ვაიზსა“ და „ყიამეთის ღესტანს“ შორის არსებულ აზრობრივ და ტექსტოლოგიურ მსგავსებას განსაკუთრებული ყურადღება იმიტომაც მინდა მივაქციო, რომ, ზოგიერთი მკვლევარის მტკიცებით, „გურჯული ვაიზის“ თავდაპირველი ვარიანტი რ. მჟავანაძის მიერ უნდა იყოს დაწერილი. მაგალითად, აი, რას წერს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მკვლევარი თინა შიოშვილი: „ის გარემოება, რომ ვაიზის გაერცელების არეალი მოიცავს აჭარასა და დღეს თურქეთის რესპუბლიკის შემადგენლობაში მყოფ ისტორიულ ტერიტორიებს და, აგრეთვე — მუჰაჯირ ქართველობას, გვაფიქრებინებს, რომ ამ ვაიზის ავტორიც რეჟებ მჟავანაძეა“ (11, 182).

„ანთოლოგიის“ ზემოთ მითითებულ გამოცემაში (1, 104-109) ე. დავითაძე რ. მჟავანაძის ერთადერთი მემკვიდრის — მეჰმედ ალემდაროღლუს (დაიბადა 1921 წელს ქალაქ ინეგოლთან მდებარე სოფელ ჰაჯიყარაში) შესახებაც გვაწვდის მის მიერ მოძიებულ უაღრესად საინტერესო ცნობებს. მ. მჟავანაძე-ალემდაროღლუსთან დაკავშირებით რამდენიმე სიტყვის თქმა აქ მიზანშეწონილად იმიტომაც ჩავთვალე, რომ ისიც პოეტურ სიტყვას შეჰიდებული კაცი ყოფილა. ე. დავითაძის შეფასებით, მეჰმედის ლექსებს, რომელთაც იგი თურქულ ენაზე წერს, მამისაგან განსხვავებით, „უფრო ლიტერატურული იერ-ფერი დაჰკრავთ.“ მართალია, მისი პოეტური შემოქმედების ერთი ნაწილი თურქულ პრესაშიც ყოფილა გამოქვეყნებული, მაგრამ ისინი რეჟების ხალხური ლექსებივით პოპულარული არ არიან.

როგორც ე. დავითაძის მონათხრობიდან ვგებულობთ, მეჰმედ ალემდაროღლუს თურმე „უსახდვროდ უყვარს საქართველო, კარგად იცის საკუთარი წარმომავლობა, ასწავლის, ზრდის და შეუცდომლად მიჰყავს თავისი შთამომავლობა ერთი, სწორი, საკუთარი წარსულის არდავიწყების გზით. სისხლხორცეულად არის დაინტერესებული მამის პიროვნებით, ზეპირპოეტური შემოქმედებით და მისი პოეტური მემკვიდრეობის უკვდავყოფით. აქვს თურქული ტრანსკრიპციით და ქართული აზრით გადაწერილი, კოხტად

აკინძული მამის ლექსები, რომელსაც ხშირად უკითხავს ხოლმე ადგილობრივ გურჯებს და შემთხვევიდან შემთხვევამდე სტუმრად მისულთ.

...აგროვებდა და ახლაც კრებს ხალხურ გადმოცემებს, ანდაზებს, ლექსებს უფრო იქ მცხოვრები გურჯებისგან... მის არქივსა თუ ბიბლიოთეკაში ინახება უთვალავი ძველი და ძველისძველი ხელნაწერი, წიგნი თუ დოკუმენტი. ისინი იმდენია, მათი რიცხვის დასახელება თვითონ მეჰმედსაც უჭირს. უფრო ძვირფასი და უნიკალური ცეცხლგამძლე სეიფებში შეუნახავს. “ამას ემატება ისიც, რომ რეჯებ მჟავანაძის მემკვიდრეს საქართველოს შესახებ ენციკლოპედიური სახის მთელი ტომიც ჰქონია შედგენილი თურქულ ენაზე.

ე. დავითაძე, რომელსაც ეს ყველაფერი ინეგოლში მეჰმედთან სტუმრად ყოფნის დროს საკუთარი თვალთა უნახავს, იმასაც გვამცნობს, რომ რ. მჟავანაძის მემკვიდრეს ბურსაში ან ინეგოლში ქართული მუხეუმის გახსნაც ჰქონია განზრახული, სადაც ეს ყოველივე დაიდებს ბინას.

ოსმალეთში იძულებით გადახვეწილ ქართველ სახალხო მთქმელთაგან ასევე უნდა გავიხსენოთ ჭვანელი (შუახევის რაიონი) შირინ შარაშიძე-ვოდელიოლლიც (დაბადებული უნდა იყოს 1875-1880 წლებს შორის).

1911 წელს შავშეთსა და კლარჯეთში მოგზაურობის დროს, ნიკო მარს, სხვა მნიშვნელოვან მასალებთან ერთად, შ. შარაშიძის „ვოდელიოლლის ლექსის“ იმერხეული ვარიანტიც ჩაუწერია, რითაც ნათლად დასტურდება, რომ აჭარაში კარგად ცნობილი ამ სახალხო მთქმელის ზეპირპოეტური შემოქმედება იქაურ ჩვენებურებშიც ყოფილა გავრცელებული.

შ. შარაშიძის ხალხური პოეზიის ამგვარი პოპულარობა პირველ ყოვლისა იმით იყო განპირობებული, რომ მათში სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ თავგანწირვით მებრძოლი კაცის მისწრაფებანია გამოხატული. ამ თვალსაზრისით ყველაზე მეტად „ვოდელიოლლის ლექსი“ გამორჩევა, რომელსაც აშკარად და თვალნათლივ ეტყობა „არსენას ლექსის“ პოეტური ზეგავლენის კვალი. ნათქვამის დასტურად დავიმოწმებ ფრაგმენტს შ. შარაშიძის ხსენებული ლექსიდან (1, 135):

**ფირალობა დამიმტკიცეს, ვეღარ ვქენი სახლში რჩენა,
სამა-სიმღერა მიყვარდა, ქოშიებში შამოფრენა,
ნაჩალნიკები მტერი მყავს, იგინია იმფო ფენა,
თოფის სროლას რომ დავიწყეფ, ჩაუვარდებიან ენა.
...შვიდი ნაჩალნიკი მეძებს, საქმე ჩამიფარდა სუდში,
საღლაში ვერ ჩაუბარდები, გამაგზავნიან სიბირში.**

გარდა სოციალური უსამართლობის მამხილებელი ლექსებისა, შ. შარაშიძეს სატრფიალო ტექსტებიც აქვს დაწერილი. მათგან მხატვრული ოსტატობის თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა „დამწვარი გული“ (1, 137), რომელშიც ავტორის სასიყვარულო გრძნობები ამგვარი პოეტური ხატოვანებითაა გადმოცემული:

უფრო-უფრო ლამაზდები, უნდა დასწვა ეს ქვეყანა,

შემშალე და გადამრიე, გამომიყვანე ჭკვიდანა.

შავი, ლამაზი თვალ-წარბი, მოცემული ღმერთიდანა,

აქეთ-იქით ლოყიები, შაქარ ვაშლის ნაჭრიდანა,

ზურგზე ნაწნავი გიხდება, ოქრო არი სირმიდანა,

ქალაღღებით თეთრი შუბლი მოგანათლებს წინედანა.

„სატრფოსთან (ცოლთან) განშორების ლექსში“ კი (1, 138) ავტორი ამ სიტყვებით ემშვიდობება საყვარელ ადამიანს: „ოსმალოში რომ ვაპირობ, მოგ-შორდი და ველარ გნახე. შენ თუ ჩემთვის არ იტირო, ეშმაკების ფხარზე გნახე.“

უმთავრესი თავისებურება, რითაც თურქეთში მცხოვრები ჩვენებულების პოეტური ზეპირსიტყვიერება ხასიათდება, იმაში მდგომარეობს, რომ დღეს-დღეობით ცნობილი და ხელმისაწვდომი ლექსების უმეტესობა სასიმღეროდ გამიზნულ ტექსტებს წარმოადგენს. ამ გარემოებამ არსებითად განსაზღვრა ის ფაქტი, რომ მათში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი განმეორებად მის-ამღერებს, რეფრენად ქცეულ სტრიქონებსა და მუსიკალური ჟღერადობის გამაძლიერებელ ისეთ რიტმულ სიტყვებსა და შემახილებს, რომელთა ერთი ნაწილი აზრობრივ დატვირთვისაც კია მოკლებული.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენებულების ზეპირპოეტური სასიმღერო ტექსტების დიდი ნაწილი შინაარსობრივად მსუბუქია და ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ფართოდ ცნობილი შედევრებისათვის დამახასიათებელ აზრობრივ სიღრმეებსა და ცხოვრებისეულ მოვლენათა პოეტურ-ფილოსო-ფიური თვალთახედვით განსჯა-შეფასებებს მოკლებული.

ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, აქვე ხაზი იმასაც უნდა გაესვას, რომ ჩვენებულების ზეპირპოეტური შემოქმედება ვერც სიტყვიერი ოსტატობით შეედრება ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ცნობილ ნიმუშებს. და მაინც, მიუხედავად ამისა, როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, ჩვენი თურქეთელი მოძმეების მიერ შექმნილი ამ შემოქმედებითი მემკვიდრეობისადმი განსაკუთრებული ყურადღება თუნდაც ორი უმთავრესი ფაქტორის გათვალისწინებით უნდა გამოვიჩინოთ:

პირველი, იმის გამო, რომ მასში თავისებური ფორმით წარმოჩინდა ჩვენებულების ცხოვრებისეული თვალთახედვის ცალკეული მხარეები და ყოველდღიურ ყოფასთან დაკავშირებული მოვლენები; და მეორე, ამგვარი ყურადღების გამოვლენა რეალურად შეუწყობს ხელს მათ ცნობიერებაში ეროვნული თვითშეგნების შემდგომ გაღვივებასა და ქართულენოვანი შემოქმედებითი პროცესის გაძლიერებას.

თურქეთელი ჩვენებულების ზეპირსიტყვიერების ბევრი ნიმუში ტექსტუალურადაც და თემატურ-შინაარსობრივი თვალსაზრისითაც ზოგჯერ იმდენად ახლო დგას და ჩამოჰკავს მათ ზოგადქართულ ანალოგებს, რომ იმის თქმა, რომელი მათგანი შეიქმნა უფრო ადრე, ძალზე ძნელია. ფაქტი ისაა, რომ ხალხში ფართოდ გავრცელებული და თაობიდან თაობას გადაცემული ეს ტექსტები ვარიანტული სახესხვაობებით დამკვიდრდნენ როგორც დე-

დასამშობლოში მცხოვრები ქართველების, ისე საზღვრის მიღმა მცხოვრები ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერებაში.

სამაგალითოდ, ვფიქრობ, ქართულ პოეტურ ზეპირსიტყვიერებაში საკმარისად გავრცელებული იმ ლექსის ტაო-კლარჯეთული პოეტური ვარიანტის გახსენებაც იქნება საკმარისი, რომელიც გლუბაკაცის ერთ-ერთ უმთავრეს საკვებ პროდუქტად ქცეული ლობიოსადმია მიძღვნილი (9, 66):

**ჩემო გამზდელი ლობიაჲ, რაფერ თალაშობ¹⁰ ქოთანში,
გაზაფხული რომ გამოვდა, ტოლით¹¹ ჩაქყარე მიწაში.
ტანი მალე ეიყარე, ლერწი წვილე ზეცაში,
დამწიფებაც არ გაღირსე, ზრუგით მოგათრიე სახლში,
მამაჩემი შენ მომიკალ, შენ შემზდები მიწრო გზაში.**

როგორც ქართულ პოეტურ ზეპირსიტყვიერებაში ფართოდ გავრცელებული ამ ლექსის დამოწმებული ვარიანტიდანაც თვალნათლივ ჩანს, ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედების ბევრი ნიმუში ფაქტობრივად ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ცალკეულ ქმნილებათა ვარიანტებს წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ვარიანტები ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით ზოგჯერ მნიშვნელოვნადაც კი განსხვავდებიან მათი წყაროტექსტებისაგან, ხსენებული ლექსების შინაარსობრივი და სიტყვიერ-ფრაზეოლოგიური ერთობა არაერთხელ ეჭვს არ იწვევს.

მაგალითად, სახალხო მთქმელ რეჯებ მჟაფანადის მიერ შექმნილმა ლექსმა „ეიამეთის დესტანი“, რომელზეც ზემოთ უკვე გვქონდა საუბარი, ამ ლექსის ინგოლურ ვარიანტში (9, 124) არა მარტო პოეტური ტექნიკის თვალსაზრისით განიცადა გარკვეული ცვლილება, არამედ აზრობრივ-შინაარსობრივადაც. კერძოდ, ხსენებული ვარიანტის ავტორმა (თუ ავტორებმა) რამდენადმე გაამრავალფეროვნა ლექსის ვერსიფიკაციული მხარე (ძირითადი ტექსტი რვა მარცვლიანი სალექსო საზომითაა შექმნილი) და შეეცადა მისი ცალკეული სტროფებისათვის ადრინდელი ტექსტისაგან განსხვავებული რიტმულ-მუსიკალური ჟღერადობა მიეცა. მაგალითად:

**ენა ღიბეთ¹² მუაცილვე, ერთმანების წყენაზე,
სელაფათსა¹³ ნუ მეცილვებ დილა-სადამ ენაზე.
ერთი ქეფნით¹⁴, მეფთა¹⁵, წახუალ ბოლოს კიდო ჯენაზე,
იმ დუნაის ზელ არ მოქცემს ჯდომა ცხენზე, ყათირზე¹⁶.**

როგორც მკითხველი დამოწმებული მაგალითებითაც ნათლად დაინახავს, ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედების უმეტესი ნაწილი რიტმულ-მუსიკალურად და ვერსიფიკაციულად ყოველთვის ვერაა სათანადოდ დახვეწილი და ამ თვალსაზრისით ბევრად ჩამოუვარდება ზოგადქართული ხალხური პოეზიის ფართოდ ცნობილ შედევრებს, რაც არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ უცხო ენობრივ გარემოში მცხოვრები ჩვენებურები

¹⁰ მღელვარება. ¹¹ დიდი ოდენობით. ¹² ავსიტყვაობა. ¹³ ლოცვა. ¹⁴ სუდარით. ¹⁵ გარდაცვლილი. ¹⁶ ჯორზე.

საუკუნეების განმავლობაში იყვნენ მოწყვეტილნი წინაპართა მიერ შექმნილ ტრადიციულ ქრისტიანულ კულტურასა და მშობლიურ ლიტერატურულ სამყაროს.

ზემოთ ხსენებული ლექსის განსახილველ ვარიანტში რამდენადმე გაღრმავდა ძირითადი ტექსტის შემქმნელის ფილოსოფიური თვალთახედვა ცხოვრების ამაოებასთან და წარმავლობასთან დაკავშირებით. მაგალითად:

**ჩემო მომწერელო ზელო, ერთ დროს შენაც გაჩერდები,
სიკვდილსაც რომ დეინახავ, ავატყოფსაც დაჯერდები,
მიხუალ ღერესეთის¹⁷ მეიდანზე, ნალოციდან, ნაკითხიდან,
აღარ მოგვია მადლი, გიეთრევა შენი ენა სამოზდაათი ადლი.**

ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედებითი შესაძლებლობები ყველაზე მეტად „გურჯულ ვაიზში“ (სწავლება-დარიგებაში) გამოვლინდა. საკმაოდ ვრცელი მოცულობის ეს პოეტური ტექსტი, რომელიც ჟანრობრივი თვალსაზრისით ლირიკულ პოემადაც შეიძლება მივიჩნიოთ, მუსლიმან ქართველებში იმდენად პოპულარული იყო, რომ მისი რამდენიმე ვარიანტია შექმნილი. მათგან ორი შუშანა ფუტკარაძემ ჩაიწერა და გამოაქვეყნა თავის „ჩვენებურების ქართულში“ (9, 271-275; 354-358), მესამე — ოთარ ფუტკარაძემ „ჩვენებურების სიმღერაში“ (12, 37-42), მეოთხე და მეხუთე კი მამია ფაღავამ და მისმა თანაავტორებმა მონოგრაფიაში „შავშეთი“ (11, 492-496; 348-357).

„გურჯული ვაიზის“ ამგვარი პოპულარობა არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეები მისი მეშვეობით მშობლიურ ენაზე ისმენდნენ იმ შეგონებებს, რასაც მათ მაჰმადიანური რელიგია უწესებდათ უმთავრეს ცხოვრებისეულ პრინციპებად. რელიგიურ ფაქტორს კი ჩვენებურების ცხოვრებაში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დამკვიდრებული. როგორც ისინი ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში ამბობენ, „წორ გზაზე მათი გამყვანი არი ყურანი ჰაზრეთი (წინასწარმეტყველი).“

სამეცნიერო ლიტერატურაში სავსებით მართებულად ესმება ხაზი იმ გარემოებას, რომ „გურჯული ვაიზის“ შექმნის ერთ-ერთ უმთავრეს პირობად ჩვენებურების ერთი, არც თუ მცირე, ნაწილის მიერ არაბული და თურქული ენების არცოდნა იქცა. პირველ ყოვლისა, სწორედ ეს მოვლენა გახდა უმთავრესი ფაქტორი მშობლიურ ენაზე ალაპის განმადიდებელი ამ სწავლება-დარიგების შექმნისა. არაბული და თურქული ენების უცოდინარ მუსლიმან ქართველებს ხსენებული ტექსტი მაჰმადიანური ღვთისმსახურების აღსრულებას უადვილებდა.

თუმცა აქვე იმ გარემოებასაც უნდა მიექცეს ყურადღება, რომ „გურჯული ვაიზის“ გავრცელების არეალი მხოლოდ ე. წ. „ოსმალის საქართველოს“ გეოგრაფიული მასშტაბებით არ შემოიფარგლებოდა და იგი არა მარტო

¹⁷ ღვთის სამსჯავრო ადგილი.

ქართველებით დასახლებულ თურქეთის ყველა რეგიონში იყო საკმაოდ პოპულარული, არამედ აჭარაშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ „გურჯული ვაიზის“ ყველა ვარიანტის მასაზრდოებელი ძირითადი წყარო, პირველ ყოვლისა, „ყურანია“ და მისი შექმნის უმთავრეს მიზანს მუსლიმანური რელიგიის ფუძემდებლური პრინციპებისადმი ერთგულებისა და უღალატოდ მსახურების ქადაგება წარმოადგენს, ხსენებული ტექსტის შეფასების დროს განსაკუთრებული ყურადღება იმ ფაქტსაც უნდა მივაქციოთ, რომ მასში ჩვენებურების ეროვნულ-პატრიოტული თვალთახედვაცა და მშობლიური ქართული ენისადმი გამძაფრებული სიყვარულიც გამოვლინდა ემოციურად ძალზე შთამბეჭდავი ფორმით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო ნაწარმოების ის ვარიანტია, რომელიც შ. ფუტყარაძემ ჩაიწერა ნიაზ ჯიჯანიძისაგან (9, 271-275).

რელიგიური რწმენის განმსაზღვრელი პრინციპების სწავლება-ქადაგებასთან ერთად, მასში განსაკუთრებული ყურადღების საგნად მშობლიური ქართული ენისადმი სიყვარულიც არის ხოტბის საგნად ქცეული. ნაწარმოების შემქმნელის (თუ შემქმნელთა) არაერთგზისი ხაზგასმით, სიტკბოებითა და კეთილზმეორებით გამორჩეული ქართული ენისადმი ჩვენებურების განსაკუთრებული სიყვარულის განმსაზღვრელ უმთავრეს ფაქტორს ის გარემოებაც უნდა წარმოადგენდეს, რომ იგი „იმ ღუნის“ (ქვეყნის) ენაცაა და მისდამი ღალატი ყოვლად გაუძართლებელი ამბავია. მიუხედავად იმისა, რომ მუსლიმანური რელიგიის კანონიკურ პრინციპთა მიხედვით, ყოველი მუსლიმანი ვალდებულია ლოცვა-ვედრება ღმერთს, პირველ ყოვლისა, არაბულად აღუვლინოს, „გურჯული ვაიზი“ ამ დოგმატური მოთხოვნის ჩარჩოებით არ იბოჭება და ქართველ მაჰმადიანებს დაბეჯითებით შეაგონებს, რომ ღმერთს თავიანთი გულისთქმა უწინარესად მშობლიური ქართული ენით განუცხადონ, რადგანაც „ღიდ ბატონს“ სათქმელი ყველა ენაზე ესმის.

„გურჯული ვაიზის“ პატრიოტულ სულისკვეთებას არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტიც, რომ მშობლიური ქართული ენისადმი ამგვარი ერთგულების ქადაგებასთან ერთად, იგი მშობლიურ წიადს მოწყვეტილ ჩვენს მუსლიმან თანამემამულეებს მათი წარმომავლობის, ფესვებისა და ჯიშის არღვიწყებასაც დაბეჯითებით შეაგონებს:

იცოდე, გურჯული რომ ქართულია, ქართული ენა მეტად ტკბილია, იმ ღუნის¹⁸ ენა ჩუენებურია, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ნეტაი შენ, რომ გაქ ენა ქართული, სხუაზე რათ გექცევა თუალი და გული, შეინაზე ენა, გულში ჩარგული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

გახსოვდეს, ვინ ხარ, სიდან მოსული, ვისი სისხლი გაქ ტანში გართული, იცოდე, რომ გაქ სისხლი ქართული, ქართულ ქოჩხე¹⁹ ხარ ამომართული... ქართული ენა გულში დამალე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

დიდ ბატონს უყუარს ყუელაი მილლეოთი, ყუელა ენაზე ესმის სათქმელი, ღმერთ შეგებუქე ლამაზ ქართულით, ღმერთის ემანეთი²⁰ ტკბილი გურჯულით ღმერთ ესმის ჩუენი გულში ფურჩულიც, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ტკბილი ქართულით, ტკბილი გურჯულით, ღმერთ ჭუქუქება სულ ჩუენი გული, იმ ქუეენის ენა ჩუენი ქართული, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე... ღმერთო, სამოთხის ქოშქზე ამყოფნე, მწერავ-მკითხავი, დამყურებელი, შენიდამ ველით ყუელა კარგობას, შენ ხარ მილლეოთის დამპყრებელი, ქართული ენის დამბრუნებელი!

მძაფრად გამოხატული ქართული სულისკვეთებით „გურჯული ვაიზის“ დამოწმებული ფრაგმენტი მნიშვნელოვანწილად განსხვავდება სხვა ვარიანტებისაგან, მათ შორის იმ ვარიანტისგანაც, რომელიც ხსენებული ტექსტის პირველმოქმედ ნიაზ ჯიჯანიძისაგან ჩაუწერია განმეორებით მ. ფაღუას გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ. ამ გარემოებას ქალბატონი თინა შიოშვილი შემდეგნაირად ხსნის: „ქალბატონმა შუშანამ ხოჯა ნიაზ ჯიჯანიძისაგან ეს ვაიზი ვიდუოფირზე ჩაიწერა უშუალოდ მოქმედის შესრულებით, რომელმაც იცოდა, რომ ეს ჩანაწერი საქართველოში მოხვდებოდა და ამიტომაც ნაკლებად ნიღბავდა ქართული ენისადმი და ქართველობისადმი თავის პატრიოტულ დამოკიდებულებას; პროფ. მამია ფაღუა კი ისეთ დროს შეხვდა მოხუცებულ ხოჯას, როდესაც მძიმედ იყო ავად, ზეპირად ვერ შეძლო თქმა და საკუთარი ჩანაწერი გადასცა, სადაც, ბუნებრივია, თვითცენზურის ფაქტორიც მოქმედებდა, რადგანაც მისი გავრცელების არეალი არ იყო საქართველო“ (11, 180).

იმისათვის, რომ რელიგიური რწმენის განმსაზღვრელი პრინციპებისადმი უღალატო ერთგულებისა და ქართული თვითშეგნების განმტკიცებისაგან „გურჯული ვაიზის“ შემქმნელის (თუ შემქმნელთა) მოწოდებამ მეტი დამაჯერებლობა და შთამბეჭდაობა შეიძინოს, ტექსტში იმ გარემოებასაც დაბეჯითებით ესმება ხაზი, რომ ადამიანის ამქვეყნიური არსებობა და ცხოვრება დროებითი მოვლენა და ამოებაა, მარადიული კი იმქვეყნიური ყოფაა:

ამ დუნიაში მუსაფირი²¹ ვართ, პაწა ხან უკან საფლაფში წავალთ,

ღმერთ გამჩენელის უზურზე²² მფალთ, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

ამიტომაც ადამიანის სულის ხსნისა და გადარჩენის ერთადერთ ჭეშმარიტ გზად „გურჯული ვაიზში“ რელიგიური (უფრო ზუსტად — მუსლიმანური) რწმენისადმი უღალატო ერთგულება და ლოცვაა ერთ-მნიშვნელოვნად გამოცხადებული: „ულოცავი თუ არი კაცი და ქალი, ძაღლი და ღორი მაზე კაი არი, დეიხრუკეის ჯოჯოხეთში მისი ხელ-პირი.“ ქადაგების მიხედვით, სამოთხის კარი მხოლოდ იმ ადამიანისათვის გაიღება, „ვინცა ამ დუნიას მლოცავი არი.“

დიდაქტიკურ შეგონებებში, რომლებიც ამ ლექსშია გადმოცემული,

¹⁸ ქუეენის. ¹⁹ ფესვზე. ²⁰ საპატრონოდ ჩაბარებული. ²¹ სტუმარი. ²² ნანდომზე, ნასურვეზე.

დაკვირვებული მკითხველი აუცილებლად დაინახავს უცხო რელიგიურ-კულტურულ გარემოში მცხოვრებ ქართველთა ისტორიულ მეხსიერებაში ჩარჩენილ კვალს მაღალზნეობრივი ქრისტიანული იდეალებისა.

რათ გინდა ღუნიაში კაი სმა და ჭამა, ყუელა ესენი გეიარს, წაგა,
სული გეიწმინდე, გული გეისუფთე, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
რათ გინდა ღუნიაში დიდი ქონება, ცოტაი იკმარე, მეიკრიფე გონება...
ხელცარიელი არნა დატო, კარზე მომდგარი, ატირებული,
არ დაგავიწყდეს, ღმერთის შვილია, ყუელა თხელი და გაჭირვებული,
შემღებისდაგუარ ხომ დაეხმარე? ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
სიკვდილის საათი ჩუენთან რომ მოგა, თეთრი სინათლე თუალიდან წაგა,
გონჯი ეშმაკი ჰემ მაშინ მოგა, ველარ გეიშველის ტირილი, გლოგა,
მადლი ნასაქმი მოგენახავს, მოგა, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
ეშმაკს გაგუაცლის ნასაქმი მადლი, სანთლად დაგუადგება სინათლე ბადრი,
აღარ გუეჩნება სიკვდილის შიში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
ილოცე, იკითხე, ზიარეთზე²³ წაი, შეიბრალე ღუნის ღარიბი ყუელაი,
ობოლ შეხედავ, გახდები სულ კაი, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...
გული გეისუფთე ღმერთზე ხუეწნაში, შენი ნალოცი წაგა ზეცაში,
სამოთხე მოგა ამდენ ლოცვაში, ღმერთო ბატონო, შენ შეგვიბრალე...

საბოლოოდ კიდევ ერთხელ ვიტყვი იმას, რომ სიტყვიერი ოსტატობის მხრივ „გურჯული ვაიზი,“ მართალია, ქართული პოეტური ფოლკლორის შედევრებს ვერ შეედრება, მაგრამ მისი შეფასების დროს ქართველი მკითხველისათვის მთავარი და არსებითი ეს კი არაა, არამედ ის ფაქტი, რომ თაობიდან თაობას ზეპირსიტყვიერი ფორმით გადაცემული ამ რელიგიურ-დიდაქტიკური ტექსტით თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ცნობიერებაში მიზანმიმართულად ნარჩუნდებოდა ეროვნული თვითშეგნების გრძნობა და სიყვარული მშობლიური ქართული ენისადმი.

ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერ შემოქმედებაში ფართოდ დამკვიდრებული რელიგიური თემატიკის გაანალიზების დროს მკითხველის ყურადღება იმ გარემოებასაც მიიწივს, რომ ამ თემაზე შექმნილი ტექსტების ცალკეულ ნიმუშებში ქრისტიანული რწმენის გამოვლინებანიც თვალნათლივ შეინიშნება. ამ გარემოებას არსებითად განაპირობებს ის ფაქტი, რომ ზემოთ ხსენებულ ფოლკლორულ ქმნილებებში თავისებური ფორმით გამოვლინდა ისტორიული ავტენტურობის გამო გამაჰმადიანებული ჩვენი თანამემამულეების ეროვნულ ცნობიერებასთან საუკუნეების მანძილზე შესისხლზოცებული ქრისტიანული ფასეულობებისადმი მოკრძალება და თავყანისცემა. ამ თვალსაზრისით უადრესად საინტერესოა ლაზეთში ჩაწერილი ეს ხალხური ლექსი (23):

**იმედი გვაქვს შენი, ღმერთო, გეიშველე, არსად დავიდრჩოთ,
გადაგვარჩინე ამ ზღვას და შემოგფიცავ:**

²³ წმინდა ადგილების მოსანახულებლად.

**ქალაქში ვიყიდი სანთელს, სამი მინარის სიმაღლისას,
დღე და ღამ რომ იწოდეს და წარღვნამდის არ ჩაქრეს.**

ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი ე. წ. „სამუსლიმანო საქართველოში“ მცხოვრები ჩვენი მოძმეების დამოკიდებულების არსს კიდევ უფრო ნათლად წარმოაჩენს პროფ. შუშანა ფუტკარაძის მიერ სტამბოლის ქართული საგანის არქივში მიკვლეული ვრცელი მოცულობის ლექსი „დედა ღვთისმშობლის საგალობელი“ (23), რომელიც XIX საუკუნის ბოლოს ჩაუწერია ახალციხელ ანდრია გრილაძეს 95 წლის სფირიდონ ხმაღაძისაგან. სფირიდონის ინფორმაციით, ოსმალობის დროს ხსენებულ საგალობელს თურმე „ლოცვასაგით წარმოსთქვამდნენ საერო სიძღვრების ხმაზე“ და „თავყრილობებზედ, ქორწილებშიდაც გალობდნენ, რადგან მართლმადიდებლებს საეკლესიო ლოცვების ცხადლივ წარმოთქმა ეკრძალებოდათ.“ ს. ხმაღაძის თქმით, „ეს საგალობელი ჩვენი წინაპრებიდან მოდიოდა და 200-250 წლისა მაინც იქნებოდა.“

ხსენებული საგალობლისადმი ინტერესს კიდევ უფრო მეტად ზრდის ის ფაქტი, რომ მარიამ ღვთისმშობლისადმი აღვლენილ ამ პოეტურ სავედრებელში მისი შემქმნელები თავიანთ ეროვნულ გულისთქმასაც უმჟღავნებენ ზეციურ დედას, რომელსაც „სიბნელის გამნათებელ ანთებულ სანთელს,“ ზვალინდელი დღის იმედსა და ადამის ტომის დამხსნელ ქალწულს უწოდებენ. ისინი ცრემლნარევი ვედრებით შესთხოვენ ღვთისმშობელს, რომ მისცეს „ძალი და შეწევნა ქართულ ენით ლექსის თქმისა“ და წინაპართა ფუძეზე მკვიდრობისა. იმისათვის, რომ მკითხველს უფრო ნათელი წარმოდგენა შეექმნეს საგალობელში გამოხატული სათქმელის არსზე, დავიმოწმებ ფრაგმენტს ტექსტიდან:

**მარიამ მიმადლებულო, სიტყვა გაქვს ანგელოზისა,
დედუფალი ხარ, დედაო, იმედო ჩვენი ზვალისა...
ისმინე ვედრება ჩვენი, ქალწულო ჩვენი გულისა,
მწარე ცრემლები იხილე სამშობლო დაკარგულისა...
დედის უბეში გვამყოფე, ხელი გვაშორე მტერისა,
ისმინე, დიდო დედაო, ვედრება ჩვენი ერისა...
გვამყოფე გამგრძელებელი მამა-პაპათა წესისა,
ჰოი, რა ტკბილი დედა ხარ, გვადირსე ხილვა ზეცისა!..**

გარდა იმისა, რომ ხანგრძლივი დროის მანძილზე არაქართულენოვან გარემოში ცხოვრებამ ჩვენებურების ცნობიერებასა და ადამ-ტრადიციებში ბევრი რამ შეცვალა და გადაასხვაფერა, მნიშვნელოვანი ცვლილება მათმა ქართულმა მეტყველებამაც განიცადა. ენაში მრავლად შემოიჭრა თურქული სიტყვები და გამოთქმები, გრამატიკული ნორმები და ლექსიკურ-სიტყვიერი ფორმები კი ხშირად იმდენად შეიცვალა და დამახინჯდა, რომ ჩვენებურების ნაუბრის ბოლომდე გაგება ყოველთვის როდია შესაძლებელი.

ზემოთ აღნიშნულმა მოვლენამ, ბუნებრივია, თურქეთელი ქართვე-

ლების ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებშიც იჩინა თავი, რის გამოც მათი ფოლკლორული ტექსტებიდან ზოგიერთი რამის დასაზუსტებლად ცალკეული სიტყვა-გამოთქმების განმარტებაც ზდება საჭირო. თუმცა, მიუხედავად ყოველივე ზემოთქმულისა, ჩვენებურების ქართულმა დედანასთან სისხლხორცეული კავშირი მაინც შეინარჩუნა და საუკუნეთა მანძილზე მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი მათი მეტყველება მაინც რჩება ქართული ენის ერთ-ერთ ორგანულ განშტოებად.

ჩვენებურების ქართულენოვანი ფოლკლორი მნიშვნელოვანი იმითაცაა, რომ მასში საუკუნეების მანძილზე მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი და უცხო სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები საქართველოს ისტორიის ცალკეულ ეპიზოდებსაც იხსენებენ თავისებური ფორმით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ის თქმულებები, ზღაპრები და ლეგენდარული ამბები, რომლებიც მათ ჩვენი ერის დიდ შვილებზე, პირველ ყოვლისა კი, თამარ მეფეზე, აქვთ შექმნილი.

იგივე უნდა ითქვას იმ მოკრძალებაზე, რასაც ჩვენი გამაჰმადიანებული თანამემამულენი ქრისტიანული ეკლესია-მონასტრებისა და წმინდანებისადმი იჩენენ. მიუხედავად იმისა, რომ მუსლიმანურმა რელიგიამ მათ ყოველდღიურ ყოფასა და სულიერ სამყაროში ბევრი რამ შეცვალა არსებითად, თავიანთ ქართულენოვან შემოქმედებაში ისინი არა მარტო იმ გარემოებას უსვამენ ხაზს, რომ მათი წინაპრები ქრისტიანები იყვნენ, არამედ თავდაც გამოხატავენ მოკრძალებასა და პატივისცემას ამ სარწმუნოებისადმი.

გარდა ზეპირსიტყვიერი მხატვრული ტექსტებისა, ამ თვალსაზრისით უადრესად საინტერესოა ის მოსაზრებებიც, რომელთაც აღნიშნულ მოვლენასთან დაკავშირებით პირად საუბრებშიც ხშირად გამოთქვამენ ხოლმე თურქეთში მცხოვრები ჩვენი გამაჰმადიანებული თანამემამულეები. მათმა დიდმა ნაწილმა ზეპირგადმოცემით იცის, რომ „ძველათ მათი დედეს, დედეს, დედეს დედე ხრისტიანი ყოფილა“ (11, 448). მიუხედავად იმისა, რომ მათი შთამომავლობა წინაპართა რელიგიურ რწმენას განუდგა და მუსლიმანი გახდა, ჩვენებურების გარკვეულმა ნაწილმა მათ მხარეში მრავლად არსებული ქრისტიანული ეკლესია-მონასტრებისადმი, როგორც „ქართველებისთუნი წმინდა“ ადგილებისადმი, მოკრძალება და პატივისცემა მაინც შეინარჩუნა (11, 406).

მუსლიმან თანამომქმთა რელიგიურად დამოძღვრის მიზნით შექმნილი დიდაქტიკურ-დამრიგებლობითი პოეტური ტრაქტატი — „გურჯული ვაიზი“ კი მორწმუნე მაჰმადიანებს ხაზგასმით იმასაც შეახსენებს, რომ საიქიოში მოხვედრის ჟამს მათ ქრისტიანული რელიგიიდან კარგად ცნობილი მთაფარანგელოზები: მიქაელიცა და გაბრიელიც მიეგებებიან და დალოცავენ:

საიქიოს შენი არი აჭეჭლებული²⁴ ჯენეთი²⁵.

ჯებრაილი, მიქაილი — ანგელოზის დიდვანები,

²⁴ ფერადოვანი. ²⁵ სამოთხე.

**იგინი თელი დაგლოცვენ, შენ ხარ მათი შენდებული
(ჩვენებურთა სიმღერა, გვ. 40).**

გარდა დასახელებული ანგელოზებისა, ჩვენებურების ფოლკლორში ქრისტიანული რელიგიის სხვა წმინდანებიც არიან ასეთივე პატივისცემითა და მოკრძალებით მოხსენიებულნი. მაგალითად, ერთ-ერთი შელოცვის ტექსტში (14, 21) წმინდა გიორგია დასახელებული.

**აღიოსა, მალიოსა, შიგილოცავ თვალისასა,
შიგნისასა, გარესასა, წხრათი ბერი ქალისასა,
მოვდოდა შავი წყალი, მას მოქონდა შავი გველი,
გაგაპვეი შავი გველი, ჩავევე ჩემი ყაფარჯინაი...
აჟიანაკვით წვინდა გიორგი...**

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აჭარის სახალხო მთქმელთა ანთოლოგია, ე. დავითაძის რედაქციით. გამომცემელი მ. ხარაზი, ბათუმი, 1993 წ.
2. „გუშაგი“, პარიზი, 1988 წ. №15.
3. „დროება“, თბ. 1879 წ. №2.
4. „დროება“, თბ. 1879 წ. 187.
5. კალანდია გ., აჰმედ მელაშვილი — ჩვენებურთა ბელადი, თბ. 2010 წ.
6. კომახიძე თ., დუდი ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2002 წ.
7. ნიკოლეიშვილი ა., ქართული კულტურის კერა და ქართველები თურქეთში, ქუთაისი, 2009 წ.
8. ნიკოლეიშვილი ა., თურქული დღიურები, ქუთაისი, 2010 წ.
9. ფუტყარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, 1993 წ.
10. ყარა (შავიშვილი) ი., მაჭახლის უღელტეხილი, ბათუმი, 1992 წ.
11. შავშეთი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ავტორთა ჯგუფის გამოცემა, თბ. 2011 წ.
12. ჩვენებურების სიმღერა. თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა ფოლკლორის ნიმუშები. შეკრიბა და გამოსაცემად მოამზადა ო. ფუტყარაძემ, ბათუმი, 1991 წ.
13. „ჩვენებური“, ჟურნალი, სტამბოლი, 1978 წ. №5-6.
14. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 1995 წ. №16.
15. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 1998 წ. №29.
16. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 2000 წ. №37.
17. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 2000 წ. 38;
18. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 2005 წ. №2.

19. „ჩვენებური“, სტამბოლი, 2005 წ. №38.
20. ჩილოღლუ (ჩილაშვილი) ფ., სასაზღვრო ფიქრები. მოთხრობები, ლექსები, თბ. 2006 წ.
21. ჭიჭინაძე ზ., თამარ მეფე ქართველ მაჰმადიანთ ზეპირი ცნობებით, თბ. 1911 წ.
22. ჭიჭინაძე ზ., ქართველთა გამუსლიმება სამხრეთ-დასავლეთ კავკასიაში. მასალები შეკრიბა და წინასიტყვა დაურთო ზ. ნანიკაშვილმა, თბ. 2004 წ.
23. „ჯვარი ვაზისა“, თბ. 2008 წ. №1/2.

